

JAUNĀKĀS LITERATŪRAS APSKATS

Caune A., Ose I. Latvijas viduslaiku mūra baznīcas. 12. gs. beigas – 16. gs. sākums: Enciklopēdija. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2010. – 512 lpp.: il.

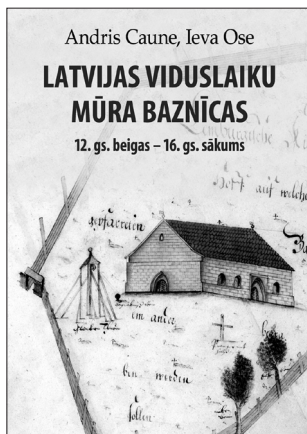
Iznākusi grāmata, ko autori paši raksturojuši kā enciklopēdiju un pirmo soli Latvijas viduslaiku baznīcu saraksta sastādīšanā un vēsturisko ziņu vākšanā. Savā ziņā to var uzlūkot kā turpinājumu abu autoru jau senāk iznākušajam darbam par Latvijas viduslaiku mūra pilīm. Pamatotu iemeslu dēļ grāmatā aplūkotas tikai mūra baznīcas, neiekļaujot pētījumā ziņas par viduslaiku koka baznīcām un piļu kapelām.

Izdevuma ievadā sniegts izmantoto avotu, kā arī īss historiogrāfisks apskats. Tālāk aplūkota mūra baznīcu celtniecības vēsture Latvijā pirms reformācijas (sniegts arī pārskats par šo baznīcu svētajiem patroniem), kā arī raksturots šo baznīcu celtniecības veids – orientācija, stili, būvtipi un plānojums, iekštelpu iekārtojums u.c.

Izdevuma galveno daļu aizņem 52 mūra baznīcu apraksts alfabētiskā secībā pēc atrašanās vietas. No šīm baznīcām 10 atrodas Rīgā (Vecrīgā), 21 – Livonijas ordeņa, 20 – Rīgas arhibīskapijas un viena – Kurzemes bīskapijas teritorijā; faktiski gandrīz visas atrodas Vidzemes rietumdaļā un vidusdaļā, tikai divas Zemgalē (Bauskā un Dobelē) un pa vienai Kurzemē un Latgalē (Aizputē un Rēzeknē). Ikšķilē Meinarda laikā celtais un pēc tam 13. gadsimta pirmajā pusē pārbūvētais dievnams aplūkots kā divas atsevišķas baznīcas. Pēc konfesionālās piederības gandrīz visas ir Romas katoļu, trīs (Cēsis, Koknesē un Rīgā) – pareizticīgo baznīcas.

Grāmatas beigās pievienota speciālo terminu vārdnīca, avotu un literatūras saraksts, kā arī kopsavilkums vācu valodā.

Katras baznīcas apskatā līdztekus informācijai par tās atrašanās vietu, svēto patronu un baznīcā veiktajiem pētījumiem sniegts plašāks pašas celtnes apraksts un pārskats par vēsturiskajām (t.sk. ikonogrāfiskajām) ziņām. Tekstu bagātīgi papildina ilustrācijas – plāni, zīmējumi un fotogrāfijas. Autori norāda uz vairākiem literatūrā sastopamiem kritiski vērtējamiem spriedumiem un t.s. ceļojošām kļūdām, piemēram, par it kā 1647. gadā notikušo Piebalgas

baznīcas un 1780. gadā – Skujenes baznīcas pārbūvi (234., 406. lpp.). Kritiski vērtēta hipotēze par kādas Koknesē 12. gadsimta slāni atsegtas celtnes palieku saistīšanu ar pareizticīgo baznīcu (169.–170. lpp.).

Pamācošs ir arī ilustratīvais materiāls: lai cik izcils būtu J. K. Broces devums mūsu kultūrā, dažādu attēlu salīdzinājums (Cēsu Sv. Katrīnas baznīca 128.–129. lpp., Salaspils Sv. Jura baznīca 369.–371. lpp.) liecina, ka jābūt ļoti uzmanīgam, novērtējot viņa zīmējumu precizitāti.

Diemžēl pētījumam ir kāda skumdinoša pieskaņa: nākas secināt, ka mūsu baznīcu viduslaiku mantojums ir stipri vien trūcīgāks nekā tas varētu būt, un iemesls tam ir gan vēlāku laiku pārbūves, gan kara un cita veida postījumi. No daudzām baznīcām saglabājušies tikai fragmenti, vai arī tās vispār pazudušas no zemes virsas, līdz ar to katra vēl pārpalikusi viduslaiku liecība būtu jāargā ar īpašu uzmanību.

Dažas lietas varētu precizēt vai arī interpretēt citādāk, nekā to piedāvā pētījuma autori. Ikšķiles draudzes novads (*parrochia*) pirmoreiz minēts jau 1248., nevis 1457. gadā (156. lpp.). Rēzeknes, Ludzas un Viļakas baznīcām 1613. gadā trūka nevis draudzes novada (247. lpp.), bet gan priesteri (*parochus*). Atsaucoties uz 17. gs. zīmētiem Raunas baznīcas plāniem, izteikta doma, ka baznīcai dienvidu pusē bijusi liela piebūve (sk. 239.–240. lpp.), tomēr plānos iezīmētās līnijas var tiklab liecināt arī par mūra žogu. Savukārt pie Mālpils baznīcas ziemeļaustrumu stūra būs bijis nevis vieglā koka konstrukcijā celts kaulu kambaris (220. lpp.), bet gan kaulu bedre, kā tas norādīts 218. lpp. ievietotajā plānā (*Kuhle mit todten beinen*), līdz ar to plānam pievienotajā baznīcas sānskatā nekāda piebūve nav parādīta.

Vēl viena piezīme, kas faktiski attiecināma uz daudzām publikācijām. Būtu vēlams dokumentos minētos baznīcu, amatpersonu u.tml. oriģinālnosaukumus dot nominatīvā vai, ja nominatīvs grūti nosakāms, citēt visu teikumu vai teikuma daļu. Tā, *Montem sancti Nicolai* (136. lpp.) vietā labāk būtu rakstīt *Mons sancti Nicolai, ecclesiae S. Pauli* (171. lpp.) vietā – *ecclesia S. Pauli* (taču turpat tālāk pareizi – *rector ecclesiae S. Pauli*) utt.

Andra Caunes un Ievas Oses darbs ir augstu vērtējams ieguldījums Latvijas viduslaiku kultūras pētniecībā. Autori pedantiski vākuši un sakopājuši visas iespējamās ziņas un norādes (arī eventuālās) par Latvijas viduslaiku mūra baznīcām vienā veselumā, un šādā aspektā gan kā pētniecisks, gan enciklopēdisks izdevums tas ir pirmreizējs. Grāmata noteikti būs vērtīgs ieguvums gan dažādu nozaru speciālistiem, gan interesentiem.

Muntis Auns

Ventspils muzeja raksti. VI / Sast. M. Jakovļeva, A. Vijups. – Ventspils: Ventspils muzejs, 2009. – 276 lpp.: il.

Ventspils muzeja rakstu kārtējā – sestajā krājumā ietverti 2007. gadā notikušās Kurzemes un Zemgales hercogistes vēsturei veltītās konferences materiāli, kas papildināti ar dažiem citiem rakstiem. Kopā krājumā ir 17 raksti, kuros atspoguļojas gan dažāda tematika, gan hercogistes vēstures